

KUNGLIGA SLOTT OCH SVERIGES STÖRSTA EK

Ekfrämjandets exkursion 16-17 september 2021

Mats Hannerz

Stockholm och dess närområde har inte varit föremål för Ekfrämjandets exkursioner sedan 2001, när Djurgårdsförvaltningen och Hallkveds gård utanför Uppsala stod som värdar. Nu var det dags igen. Ekebyhovseken på Ekerö, Drottningholms slott och det kungligt ägda Tullgarn tog emot de 40-tal medlemmar som hade anslutit.

Resan utgick från Södertälje, där en buss hämtade upp deltagarna redan klockan 8 på torsdagsmorgonen för att hinna igenom den täta Stockholmstrafiken och den färja som går mellan Slagsta på fastlandet och

Jungfrusund på Ekerö. Här fortsatte bussen till Ekebyhovs slott, som egentligen är en slottsliknande herrgård.

Sveriges största, men inte grövsta, ek

Varför just Ekebyhov? Jo, bland annat för att där växer Sveriges volymmässigt största ek. Den idag 500-åriga eken lever fortfarande även om åldern har stympat den på höjden. Vår guide på platsen var Lars Rytter, uppvuxen på Ekerö och väl bekant med eken.

Uppmätningen av Ekebyhovsekens volym som gjordes 2008 visade att den har en volym på cirka 84 kubikmeter. Stam-

84 kubikmeter ek hittar man i ett enda träd på Ekerö - Ekebyhovseken. Foto: Lars Rytter.

mens omkrets är 10,5 meter och höjden 17 meter. Som en jämförelse har Kvilleken (även kallad Rumskullaeken) i Småland en volym på cirka 60 kubikmeter, en höjd på 14 meter och omkrets av 13 meter. Kvilleken är alltså Sveriges grövsta träd. I Stockholms stad finns Prins Eugens ek, som med sina 45 kubikmeter, omkrets 9,2 meter och höjd 21 meter, är Stockholms stads största lövträd.

Ekebyhovseken blev naturminnesförklarad 1956 och har lämnats fristående men ganska anonymt vid en åkerkant. Här uppstod mycket diskussion kring gamla ekars värde och vikten av att skapa nya gammelekar. I Sverige finns ungefär en halv miljon ekar som har en diameter på mer än 1 meter. Leveranstiden dit är lång, så det är viktigt att gynna kandidater som kan växa in i den grova skaran.

Träslott och försvunna lövängar

Ekebyhovs slott, eller som det ibland beskrivs, slottsliknande herrgård, är byggt i trä. Det är Sveriges största bevarade träslott, och kanske också Europas.

Ordförande Thomas Thörnqvist dokumenterar Ekebyhovseken. Foto: Mats Hannerz.

Vid slottet stannade vi också vid en hamlad ask, där det blev diskussion om lövängarnas viktiga betydelse för mångfalden. Lövängen är en tradition som har levt kvar sedan bronsåldern fram till 1900-talet, när

Ekebyhov, kanske Europas men i alla fall Sveriges största bevarade träslott. Foto: Mats Hannerz.

många övergavs och fick växa igen. Idag återstår bara en promille av de ursprungliga lövängarna. Det betyder samtidigt att arter knutna dit riskerar att försvinna. Bland annat har Sverige förlorat två fjärilsarter under 2000-talet – kronärtsblävinge och veronikanätfjäril.

Naturtypen är dyr att underhålla eftersom den kräver både lieslåtter och hamling, men trots allt finns 100-tals lövängar kvar på enskilda gårdar i södra Sverige.

Barockt och engelskt i Drottningholm

Turen gick nu vidare till Drottningholms slott, där slottsträdgårdsmästaren Paulina Landin guidade gruppen i den kalla vinden. Drottningholm ägs av Statens Fastighetsverk men det är kungen som har dispositionsrätt, och slottet är också kungens och drottningens hem. Den gigantiska slottsparkens dagliga drift sköts av Kungliga Hovstaterna med sina nio anställda trädgårdsmästare, medan mer långsiktigt underhåll handhas av Statens Fastighetsverk. Till det senare hör till exempel nyanläggning av alléer och häckar.

Parken är utbyggd i etapper som var och en illustrerar en tidsperiod och stilideal. Drottningholm är unikt bland slottsparkerna i Europa i och med att den har bevarat de olika tidsepokerna sida vid sida. Här kan vi alltså flytta oss från barock, via rokoko till den mer "moderna" engelska parken. Det vanliga har annars varit att en epok har ersatts av en annan på samma yta.

Det första slottet, byggt under Johan III:s tid, fick sitt namn 1579. Redan i slutet av 1500-talet anlades en första trädgård, men det var på 1600-talet som den strama barockträdgården, som fortfarande präglar närheten till slottet, anlades. Idealet, hämtat från Frankrike, var tuktat och symmetriskt. Här ingår bland annat den imponerande lindallén med 99 träd per rad i åtta rader. Tidigare var lindarna formklippta som kuber, men efter en nyplantering av hela allén på 1990-talet nöjer man sig med att underhållsklippa dem vart femte år. Ett nog så kostsamt och tidsödande arbete.

I mitten av 1700-talet, under drottning Lovisa Ulrika och Adolf Fredriks tid, anlades rokokoträdgården runt Kina Slott, in-

Gruppsamling under lindarna framför Drottningholms slott. Foto: Mats Hannerz.

Paulina Landin, slottsträdgårdsmästare och tillförordnad slottsfogde. Foto: Mats Hannerz.

Transportsträcka genom lindbersåer vid Drottningholm. Foto: Mats Hannerz.

sprängd i den naturliga topografin. Det mer strikta trädgårdsidealet hade man släppt lite av och nu anlades bland annat stora kastanjealléer och det som kallas boskéer. En boské, även kallad lövteater, beskrivs som en mindre formbunden plantering med häckar av klippta träd. Alltså en större skyddad berså.

Ännu mer lösösläppt blev det i slutet av 1700-talet när Gustav III anlade den engelska parken. Det nya idealet från England var att man, fortfarande under ordnade former, skulle skapa ett naturligt landskap. I Drottningholmsparken blev det en trädpark med dammar, kanaler och broar, här och var avbrutet av stora gräsmattor. Där

Den imponerande kastanjeallén i rokokoparken vid Kina slott. Foto: Mats Hannerz.

finns också den labyrint som har lockat till lek under hundratals år. Enkel väg in i labyrinten är 2651 meter!

Efter Drottningholm återvände bussen till Södertälje för årsmöte och middag. På årsmötet uppmärksammades 2020 års Rikspristagare Lars Rytter, som berättade om sitt livslånga arbete med ”ordinära lövträd”. Mer om hans pris och motivering finns i Ekbladet 2021.

Sekreterare John Ahlgren och ordförande Thomas Thörnqvist höll ordning på årsmötet. Foto: Mats Hannerz.

Från gran till ekskog på Tullgarn

På fredagen gick bussen söderut till Tullgarns slott, också det ett kungligt slott som under Gustav V och drottning Victoria fungerade som sommarslott kring förra sekelskiftet. Det nuvarande slottet byggdes på 1720-talet och har varit kungligt lustslott sedan 1770-talet då staten överlämnade Tullgarn till hertig Fredrik Adolf.

Tullgarns slotts öde var nästan beseglat under de ryska bränningarnas tid på 1700-talet. Historien berättar att bönderna gick ihop, slog på trummor och anlade el-

dar som till slut skrämde iväg ryssarna så att slottet klarade sig.

Marken kring Tullgarn förvaltas av Statens Fastighetsverk, där skogsvaktare Johan Njunjes tog emot och guidade. Totalt är arealen 4000 hektar, varav 2000 hektar skog och 1500 hektar som brukas för skogsbruk. Nu pågår en omställning från gran till löv. En hel del av marken består av styva leror där granen mår dåligt, och bara under 2022 ska 10–15 hektar gran ersättas med löv. Det är samtidigt en utmaning – Tullgarn är enormt viltrikt. Det är också önskat så, eftersom det är en kunglig jaktmark. Här finns mufflon, kronhjort, dovhjort som går hårt åt lövträden.

Ekfrämjandet fick bland annat titta på ett 62-årigt objekt med gran och tall som ska avverkas. Här vill förvaltarna sätta lind och ek, och på sämre delar fågelbär och oxel. Allt inom hägn.

Från Skogsstyrelsen i Nyköping deltog också skogskonsulent Mattias Engman som berättade om de bidrag som kan utgå till lövskogsanläggning. Vid nyanläggning

Johan Njunjes och Anders Bollvik ledde Tullgarnsexkursionen. Foto: Mats Hannerz.

finns en gräns på 50 000 kronor per hektar. Ett krav är att det finns stängsel runt förnyringen, och för detta utgår en ersättning vid anläggning av ädellov. I en ädellovplantering är björk och al godkända som amträäd, däremot inte poppel, hybridasp eller gran. Bidrag kan också utgå till återförnyring, förutsatt att det har vuxit ädellov på marken tidigare.

Exkursionen fortsatte till ett tallbestånd med berg i dagen på många ställen. Även här vill man ställa om till löv, och i detta fall ek. Det var oklart om man kunde räkna med naturlig förnyring, men det hittades trots allt ganska många ekplantor under den glesa tallskärmen.

Efter den sista punkten och fika gick bussen tillbaka till Södertälje där exkursionen avslutades. Ett stort tack till alla som hjälpt till att sy ihop programmet, inte minst Anders Bollvik som gjorde grovarbetet. ■

Om författaren

Mats Hannerz är redaktör för Ekbladet och arbetar till vardags med forskningskommunikation i det egna företaget Silvinformation AB.

Kontakt: mats.hannerz@silvinformation.se.

Diskussion om metoder för att överföra granskog till ekskog på Tullgarn. Foto: Mats Hannerz.